

KŌRERO MAI, TĀMAKI

Ngā tūru Māori mō Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau

aucklandcouncil.govt.nz

Ngā tūru Māori mō Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau

Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau / Auckland Council Hei a Oketopa o te tau 2023, whakatauria ai mēnā rānei ka kōkuhua ngā tūru Māori ki ngā pōtitanga ā-rohe, ā te tau 2025.

He hira te whakataunga mō ngā tūru Māori ki te kaunihera. He take tēnei e hāngai ana ki te whakakanohi i te Māori i Tāmaki Makaurau, me te whakakanohi i ngā tāngata o Tāmaki Makaurau i tō rātou Mana Whakahaere.

I mua i te whakatau, kei te hiahia te kaunihera ki te rongo me te whai whakaaro ki ngā whakaaro me ngā hiahia o te Māori, me te hapori tūmatanui o Tāmaki Makaurau.

E 20 ngā tūru e toka ana i tēnei wā mō ngā māngai kaunihera (ngā tūru) i ngā rohe pōti auraki, ā, kāore he wāhi ki ngā tūru pōti Māori.

Ngā urupare e hiahiatia ana e mātou i a koe

Kei te hiahia mātou ki ō whakaaro mēnā rānei me kōkuhu e Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau ngā tūru Māori. Ka whai whakaaro te kaunihera ki ō ōui tā rātou whakataunga ka puta ā taihoa ake nei i tēnei tau.

Ki te whakatau mātou kia kotahi, kia neke atu rānei, ngā tūru Māori i te pōtitanga ā-rohe e heke mai nei, me pērā mātou i mua i te 23 o Noema o te tau 2023. Koia nei mātou e whiriwhiri kōrero ana ki a koe i tēnei wā.

He aha tēnei e whakataungia nei i tēnei tau?

E rua ngā wero kua pā ki Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau mō te kōkuhu i ngā tūru Māori:

- ka taea tētahi pōti mariu ā-here te whakatū
- e toka ana te nama o ngā māngai kaunihera i tō mātou kaunihera.

E ai ki ngā taunakitanga, puta noa i Aotearoa, i te turakina e ngā pōti-mariu ngā marohitanga a te kaunihera, me te aha, kāore i taea e rātou ngā tūru Māori te kōkuhu. I tangohia e te kāwanatanga te wāhanga pōti mariu i a Maehe o te tau 2021.

Ko Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau anake te kaunihera e toka ana ngā tūru e 20 mō ngā māngai kaunihera i tōna Rangatōpū Hautū.

Kua whakaae ‘ā-wairua’ kē nei a Te Rangatōpū Hautū ki te tautoko i te kōkuhunga o ngā tūru Māori, hei te wā kua kore i toka te nui o ngā māngai kaunihera. Kei mua tonu i te aroaro o te Pāremata ngā panonitanga ki te ture e kore ai e toka te nui o ngā māngai kaunihera. Heoi, me mātua kī i konei, ahakoa kua tīmata haere ēnei panonitanga, kāore anō kia oti. Ki te panonihia tēnei, ka whakahāngaitia Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau ki ērā atu kaunihera puta noa i
te motu.

Nā te whakakorenga, nā te whakakore haeretanga rānei o ngā wero e rua o mua, kua hiahia a Te Rangatōpū Hautū ki te rongo i ngā tāngata o Tāmaki Makaurau i mua i tā rātau whakataunga.

Māori in Tāmaki Makaurau

Kei Tāmaki Makaurau te taupori Māori nui katoa i Aotearoa. 11.5 ōrau te nui o te Māori i te taupori katoa o te rohe. I motuhake ai tō mātou rohe i a rātou, i tō rātou taiao ahurea e rangatira ana.

He hapū, he iwi rānei te **mana whenua** kua roa nei e whakahaere ana i tō rātou mana i ngā whenua o Tāmaki Makaurau, ā mohoa nei. E whakapūmau ana a Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau i te pānga o ngā mana whenua, o ngā iwi 19.

Ko ngā **Mātāwaka** te hunga he whakapapa ō rātou ki ngā iwi o waho o Tāmaki Makaurau. E neke atu ana i te 80 ōrau o ngā Māori katoa kei Tāmaki Makaurau e noho ana hei Mātāwaka.

He aha te tikanga o ‘Ngā tūru Māori’?

Ko ngā tūru Māori, e kōrerohia nei i tēnei puka, e hāngai ana ki ngā tūru i te kaunihera kua tohua mō ngā māngai Māori. I raro i te ture o tēnei wā, me mātua whakatū e te kaunihera tētahi, ētahi rohe pōti Māori rānei, ā, ka pōtihia ngā tūru Māori i aua rohe rā.

E rua ngā huarahi e kapi ai ngā tūru: mā te pōti me te kopou, heoi, i Tāmaki Makaurau, kāore ōna mana i tēnei wā ki te kopou tāngata ki a Te Rangatōpū Hautū. Me whai ture hou e taea ai tēnei

Ka pōtihia ngā tūru Māori e te hunga kei te rārangi pōti Māori. I raro i te ture **Local Electoral Act 2001**, ka āhei tā ngā kaunihera whakatū rohe pōti Māori. Ka pōtihia tētahi, ētahi māngai kaunihera rānei, mō te rohe pōti Māori, e te hunga kei te rārangi pōti rohe Māori. E hāngai ana te tapeke o ngā māngai kaunihera Māori ki te nui o te taupori o te rohe pōti Māori (te nui o ngā tāngata kei te rārangi pōti Māori).

Me mātua whakamahi e te kaunihera tētahi tātainga kei te ture Local Electoral Act 2001 ki te whakatau i te nui o ngā mema e āhei ana kia pōtihia ki te kaunihera e tētahi, e ētahi rohe pōti Māori rānei. Kāore ō te ture whakaritenga mō ngā tūru pōti Māori i ngā poari ā-rohe.

Ka kopoua ngā tūru Māori, kāore e pōtingia, ā, he nui ngā huarahi e kopoua ai tētahi ki ngā tūru, hei tauira, mā tētahi pae kōwhiringa, mā tētahi rūnanga mana whenua rānei.

I whakatūria te Poari Māori ā-ture e Motuhake ana

I whakatūria te Poari Māori ā-ture e Motuhake ana (IMSB) i te tau 2020, i te whakakotahitanga o ngā kaunihera o Tāmaki Makaurau. He aronga ā-ture tō IMSB, arā, he āwhina i ngā whakataunga a te kaunihera mā te aroturuki i te kaunihera, e ai ki ō rātou herenga ki Te Tiriti o Waitangi, me te whakatairanga i ngā take e whai hiranga ana ki te Māori i Tāmaki Makaurau.

Ka noho ngā mema o te IMBS ki ngā komiti o Te Rangatōpū Hautū e aro ana ki te whakahaere, ki te manaaki hoki i ngā rawa taiao me ngā rawa ōkiko, me ētahi atu ki te whakaaetia, engari kāore ōna tūru i Te Rangatōpū Hautū. Kei te wātea te roanga ake o ēnei whakamārama ki te whārangi tuarima o te katoa o te puka whiriwhiri kōrero.

Ko te hiahia a te Kāwanatanga, i tana whakatūnga i te IMSB, he whakapiki i te whai wāhitanga a te Māori ki ngā whakataunga. Ki te kāwanatanga, kāore te IMSB i whakakapi i te whakakanohitanga o te Māori i Te Rangatōpū Hautū o Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau.

He aha te rerekētanga o te whai wāhi a te Māori me te whakakanohi i te Māori?

Ka pēnei pea te tangata, he ōrite te whakakanohi me te whai wāhi atu, engari i tēnei horopaki, he rerekē te tikanga o tētahi i tō tētahi atu.

- E hāngai ana te māngai Māori ki te tūru Māori ka whakaritea mō Te Rangatōpū Hautū o Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau. Ka rite katoa ngā āheinga, ngā mana, ngā haepapa, ngā mōtika me ngā mahi a ngā māngai Māori i Te Rangatōpū Hautū, ki ētahi atu mema o Te Rangatōpū Hautū.
- E hāngai ana te tikanga o te whai wāhitanga a te Māori ki tā te Māori āhei ki te whakaaweawe i ngā kaupapa here me ngā whakataunga a Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau.

Ahakoa e hāngai ana te whai wāhitanga ki te whakakanohitanga, ehara i te mea e rua, e rua. He mea nui ngā mea e rua e uruparengia ai e ngā kaunihera ā-rohe ngā hiahia matua o te hapori.

Ngā kōwhiringa mō ngā tūru Māori

He rohe pōti Māori - te tauira ā-Pāremata

Ka whai wāhi ngā tūru pōti Māori ki tēnei kōwhiringa anake, ā, ka whakamahia te ture tātai i kōrerohia rā i runga ake nei. E whakaatu ana tēnei i ngā tikanga whakaū i ngā rohe pōti Māori i te Pāremata, ā, ka kīia ngā rohe pōti Māori he 'Tauira ā-Pāremata'. He mea whakatū tēnei ture tātai nā ngā mea e rua:

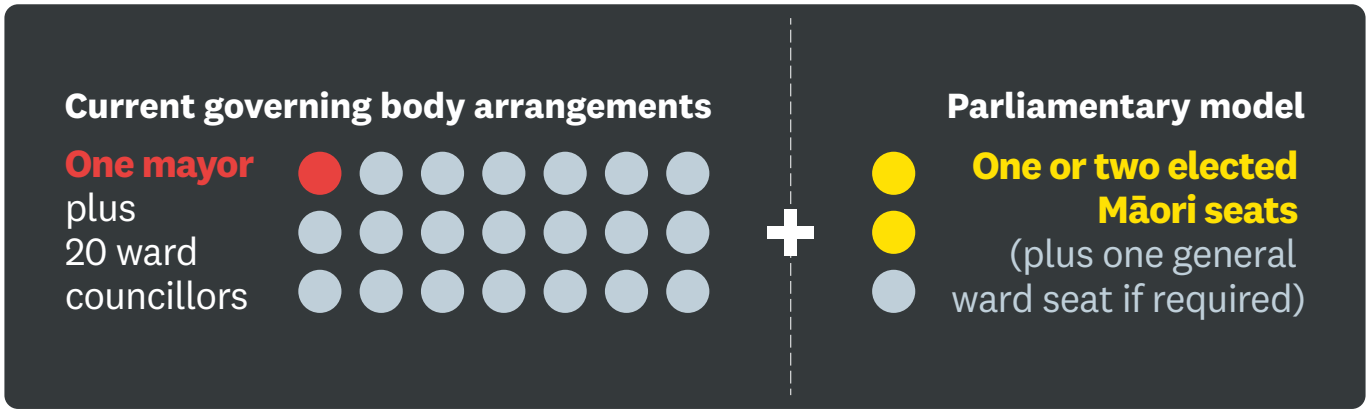
1. nā te nui o ngā kaipōti i te rārangi pōti Māori
2. nā te tapeke o ngā māngai kaunihera ā-rohe pōti kei Te Rangatōpū Hautū, otirā, e 20 e toka ana i tēnei wā.

E whakaaturia ana i te ripanga o raro nei te nui o ngā tūru ā-rohe pōti Māori e whakaaetia ana, e ai ki te nui o ngā māngai kaunihera ā-rohe pōti anake:

Te nui o ngā māngai kaunihera ā-rohe pōti	Te nui o ngā māngai kaunihera ka pōtihia e te rohe pōti Māori
0 - 7	0
8 - 22	1
23 - 29	2

I raro i te ture o nāianei, e toka ana te nui o ngā māngai kaunihera ā-rohe pōti ki te 20, me te aha, ka āhei tā mātou whakatū i tētahi tūru ā-rohe pōti Māori. E taea ai tēnei, me whakakore e mātou tētahi o ngā tūru rohe pōtae whānui o nāianei. Ki te whakakorea te nui o ngā māngai kaunihera e toka ana, ka kotahi, ka rua rānei ngā tūru pōti Māori ka taea e mātou mā tētahi ture tātai kei te ture Local Electoral Act 2001..

Mēnā kei waenganui i te waru ki te 22 te nui o ngā māngai kaunihera o Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau, ka kotahi te tūru Māori e māraurau ana ki a mātou. Mēnā kei waenganui i te 23 ki te 29 ngā māngai kaunihera o Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau, e rua ngā tūru pōti Māori e māraurau ana ki a mātou. Nō reira, ko te takepe o ngā māngai kaunihera te kaiwhakatau i te nui o ngā tūru Māori e māraurau ana ki a mātou.

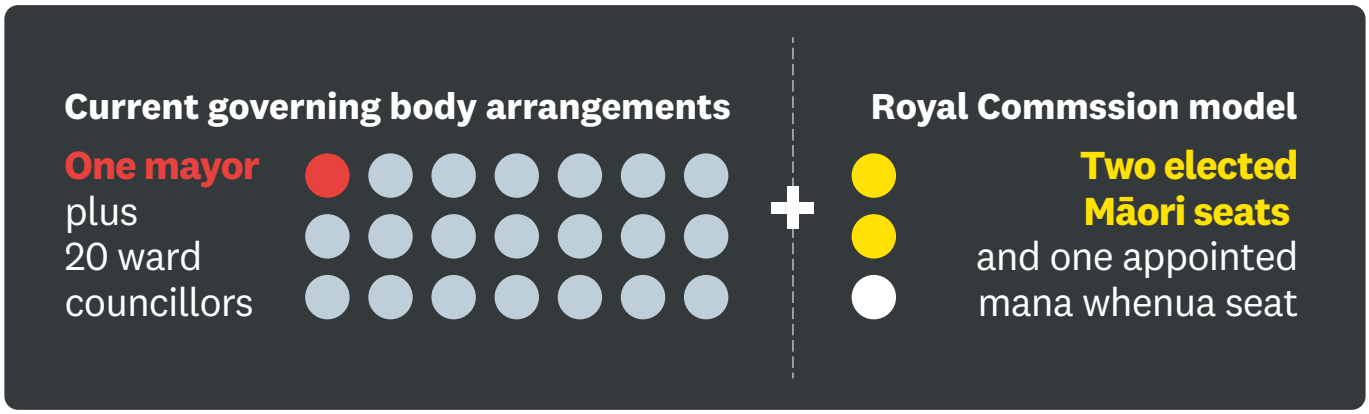

Koinei anake te kōwhiringa e taea ana, e ai ki te ture o nāianei. Me panoni rawa te ture e taea ai tētahi kōwhiringa kē. Ko te tauira Kohimana Roera tētahi tauira e tautokohia[1] ana e ētahi, ā, me mātua panoni te ture mā tētahi pire ā-rohe e taea ai tēnei.

1 xxxxxxx

Te tauira ā-Komihana Roera

Kei tēnei tauira ngā tūru pōti Māori me ngā tūru Māori ka kopoua. He mea whakatū te tauira Komihana Roera nā ngā hua o **Te Komihana Roera o Ngā Mana Urungi o Tāmaki Makaurau**, i whakataunaki rā kia toru ngā tikanga whakamaru i ngā tūru Māori ki Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau. Kia rua ngā tūru pōti Māori (ka pōtingia i te rārangi pōti Māori), kia kotahi hoki te tūru ka kopoua e te mana whenua (ka kōwhiria e tētahi wānanga mana whenua).

Ki te kōwhiria e te kaunihera te tauira Komihana Roera hei tauira mātāmua, me mātua tono mātou kia panonihia te ture. Uaua ana te matapae ki te roa e oti ai tērā.

Kei te ripanga o raro ngā kōwhiringa mō ngā tūru Māori ki Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau.
Te whakamārama - he whakarāpototo i ngā whakaaro whānui mō te āhua o ia tauira mō Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau.

Te whakatutukitanga mō te tau 2025 - e hāngai ana tēnei ki te āheitanga o te kōkuhu i tēnei tauira mō te pōtitanga ā-rohe ā te tau 2025.

	Me waiho	Parliamentary model	Royal Commission model	He tauira kē atu
Te whakamārama	Me waiho ngā whakahaere o tēnei wā mō ngā māngai ki Te Kaunihera o Tāmaki, me te kore e āta whakaritea he māngai Māori	Kia kotahi, kia rua rānei ngā mema o te rohe pōti Māori ka pōtingia ki Te Rangatōpū Hautū.	Ngā tūru Māori e toru ka whakamaruhia. Kia kotahi te mema ka kopoua e te mana whenua, kia rua hoki ngā mema ka pōtingia mō ngā rohe pōti Māori	Ka whakatauria kia oti rā anō ētahi mahi anō
Te katutukitanga mō te tau 2025	Ka taea	Ka taea	Me panoni te ture	Me panoni te ture

Ngā whakaaro ki ngā tūru Māori, ā mohoa nei

Kua tīmata kē te kōrero tahi a Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau, a te Poari Māori ā-ture e Motuhake ana, me ngā Māori kei Tāmaki Makaurau e pā ana ki ngā tūru Māori o Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau.

I te tau 2017, i whakaae ā-wairua nei a Te Rangatōpū Hautū o mua ki te tautoko i ngā tūru Māori, e ai ki te tauira ā-Pāremata, hei te wā kua kore i toka te nui o ngā māngai kaunihera i Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau. Kua oti kē i tēnei puka te kī, e rere ana ngā mahi kia kore ai e toka te nui o ngā māngai kaunihera mō Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau.

I te te tau 2020, i te tau 2021 hoki, ka whakapūmautia e Te Rangatōpū Hautū te tautoko 'ā-wairua' o te tau 2017, ka puta ai i a rātou te kōrero, e tuwhera ana rātou ki te tautoko i ētahi atu tauira ā haere ake nei, tae noa atu ki te tauira ā-Komihana Roera.

I a Hune o te tau 2021, ka whakaritea e Te Rangatōpū Hautū me te Poari Māori ā-ture e Motuhake ana tētahi ohu mahi tahi ki te arotahi atu ki te whakakanohitanga o te Māori. I ngā marama e ono i whai ake, "ka kōrerohia e te ohu ētahi tauira e taea ana. I a Tīhema o te tau 2021, ka whakaae te ohu ki te wānanga i te tauira ā-Komihana Roera ki ā rātou hui takitahi.

Atu i te tau 2021, kua tautokona e te Poari Māori ā-ture e Motuhake ana te tauira ā-Komihana Roera mō Tāmaki Makaurau.

I te tau 2022, i oti i Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau ētahi kōrerorero tōmua me te mana whenua me ngā mātāwaka kia wānangatia, kia riro hoki i a ratou ētahi whakahokinga kōrero mō ngā tūru Māori ki te kaunihera. I kōrerohia ēnei whakaaro ki a Te Rangatōpū Hautū i te pito tōmua o te tau 2023.

Nā te tauira ā-Komihana Roera, ka whakataurangitia tētahi māngai mana whenua ki Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau. Nā tēnei, kua nui kē atu te tautoko mai a te Māori e whai wāhi ana ki ēnei kōrero tōmua. Me mātua panoni te ture e taea ai tēnei tauira.

Ka pēhea te whakamahia o ēnei whakahokinga ā-whiriwhiri kōrero, ā, hei āhea pērātia ai?

He hira te whakataunga a Te Kaunihera o Tāmaki Makaurau mō ngā tūru Māori. E whai pānga ana tēnei ki te whakakanohitanga o te Māori i Tāmaki Makaurau, me te whakakanohitanga hoki o ngā tāngata o Tāmaki Makaurau e tō rātou Rangatōpū Hautū

E hiahia ana a Te Rangatōpū Hautū ki te whakarongo me te manatu ki ngā whakaaro, ki ngā hiahia hoki o te Māori me te hapori whānui o Tāmaki Makaurau i mua i tā rātou whakatau.

Ka āwhinatia e ngā whakahokinga ā-whiriwhiri kōrero o tēnei uiui te whakatau a Te Rangatōpū Hautū hei a Oketopa o te tau 2023 mō ngā pōti ā-rohe ā te tau 2025. Ka whai wāhi te Māori me te iwi whānui ki te tuku i ō rātou whakaaro kia rangona ai, kia manatutia ai.

Ahakoa, ki ō tātou whakaaro, e tawhiti atu ana ngā pōtitanga ā-rohe o Oketopa, hei te tau 2025, he nui tonu ngā mahi me mātua oti i te kaunihera i mua i tērā.

24-PRO-0020